

УДК 628.4.04

О.В.МАЛЄЙ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Визначено шляхи удосконалення економічного механізму управління сферою поводження з твердими побутовими відходами, а також інструменти й заходи його реалізації на регіональному рівні.

Определены пути совершенствования экономического механизма управления сферой обращения с твердыми бытовыми отходами, а также инструменты и меры его реализации на региональном уровне.

Ways of improving the economic mechanism of the treatment of solid waste, as well as the tools and measures for its implementation at the regional level.

Ключові слова: тверді побутові відходи (ТПВ), управління сферою поводження з ТПВ, економічний механізм, економічні інструменти, інтегральне оцінювання сфери поводження з ТПВ, заходи з охорони навколишнього природного середовища, фінансування.

Проблема твердих побутових відходів (ТПВ) є актуальною і досить гострою для України. Утворення відходів зростає, тоді як значна частка цих відходів видаляється на полігонах та звалищах, які розміщені, спроектовані та експлуатуються неналежним чином, наслідком чого є негативний вплив на навколишнє середовище та здоров'я людини. Охоплення послугами збирання відходів у багатьох населених пунктах є недостатнім, що призводить до несанкціонованого розміщення відходів та пов'язаних з цим негативних факторів впливу. Поточні заходи по зменшенню утворення відходів та підвищенню переробки і утилізації відходів погано координуються та не є ефективними.

Загальні теоретично-методичні питання щодо з поводження з твердими побутовими відходами розроблялися в роботах Б.Б. Бобовича, В.В. Девяткіна [1], П.В. Даруліса [2], А.С. Гриніна, В.Н. Новікова [3] та багатьох інших.

Разом з тим ряд аспектів поводження з твердими побутовими відходами залишаються недостатньо вирішеними. Успішне вирішення цих питань можливе лише за умови більш глибокої науково-методичної проробки відповідної проблематики, вироблення конкретних пропозицій і рекомендацій, щодо виваженої політики з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади.

Під час переходу до ринкової економіки важливе значення мають економічні заходи для забезпечення охорони навколишнього природ-

ного середовища, які передбачають:

- взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективною охороною природного середовища;

- визначення джерел фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища;

- установлення лімітів використання природних ресурсів, викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та захоронення (складування) відходів;

- установлення порядку оплати та нормативів і розмірів платежів за використання природних ресурсів, викиди та скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, захоронення відходів та інші види шкідливого впливу;

- надання підприємствам, установам та організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг за впровадження ними маловідходних енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійснення інших ефективних заходів з охорони навколишнього природного середовища;

- відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

В аспекті розширення ресурсних можливостей комплекс регулюючих заходів має включати визначення ресурсної цінності відходів і технологічних можливостей їх залучення у виробництво, обґрунтування напрямків та шляхів використання відходів, попередження втрат відходів як джерела матеріальних чи паливно-енергетичних ресурсів, створення на основі ресурсно-технологічних передумов територіально-виробничих комплексів із замкненими ресурсними циклами тощо [4].

Враховуючи різноманітну видову гаму відходів та різні можливі напрямки їх застосування, доцільно в рамках загальної категорії відходів як вторинної сировини виділити окремі групи відходів, що потребують впровадження цільового державного регулювання в рамках політики ресурсозбереження як базової суспільної мети. Віднесення відходів до тієї чи іншої групи має здійснюватися шляхом складання їх переліків. Переліки відходів як вторинної сировини формуються, виходячи з комплексу факторів - якісно-кількісних характеристик відходів, практики використання, техніко-технологічних можливостей, економічної доцільності, соціальної значимості, ринкової кон'юнктури та реальних ресурсних резервів.

Для кожної із зазначених груп має впроваджуватись цільове регу-

лювання з метою: по-перше – конкретизації та адресної прив'язки законодавчих вимог щодо забезпечення повноти збирання, заготівлі, належного зберігання та недопущення знищення і псування відходів як вторинної сировини та, по-друге – встановлення спеціального режиму поводження з ними.

Поле інвестиційної діяльності у сфері відходів в Україні є відносно більш широким ніж в інших країнах. Нераціональне використання природних ресурсів і високий рівень відходності в минулому призвели до накопичення тих відходів, які за сучасних умов можуть перейти в категорію ресурсно-цінних. В цих умовах особливої ваги набувають ресурсооціночні роботи, що надаватимуть відходам статусу техногенних родовищ.

Із самого початку поставлені питання мають вирішуватись з урахуванням майбутніх вимог до охорони довкілля. При розміщенні нових підприємств, створенні нових робочих місць важливо наперед забезпечити їх відповідність всім світовим стандартам у галузі поводження з відходами і запобігання забруднення навколишнього середовища.

Економічне забезпечення при поводженні з відходами, зокрема ТПВ, у цілому регулюється розділом IV Закону України «Про відходи», проте недосконалість його окремих складових, відсутність відповідних нормативних документів зводить нанівець ідею функціонування економічного механізму та його розвитку.

Питанням удосконалення економічного забезпечення у сфері поводження з ТПВ було присвячено безліч робіт відомих учених, але що стосується запровадження економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ на регіональному рівні, то це питання ще недостатньо досліджене. Тому місцева влада на регіональних рівнях не може здійснювати і приймати адекватні управлінські рішення. Тобто, виникає потреба комплексних напрацювань з теорії та практики вдосконалення економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ, орієнтованого на параметри і критерії сталого розвитку регіону, в умовах поширення глобалізаційних процесів [5].

Оцінювання рівня розвитку системи поводження з твердими побутовими відходами є обов'язковою умовою обґрунтування необхідності змін і впровадження різних заходів. Для однозначності тлумачення тенденцій зміни показників екологічної, економічної та організаційно-технічної стійкості функціонування системи поводження з ТПВ, а також рівня її розвитку в цілому пропонується здійснювати їх інтегральне оцінювання. Стабільний розвиток екологічної та організаційно-технічної складової системи поводження з ТПВ, але з недостат-

нім фінансово-економічним забезпеченням регіонів, дає можливість і доцільність його підвищення шляхом удосконалення економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ (рис. 1).

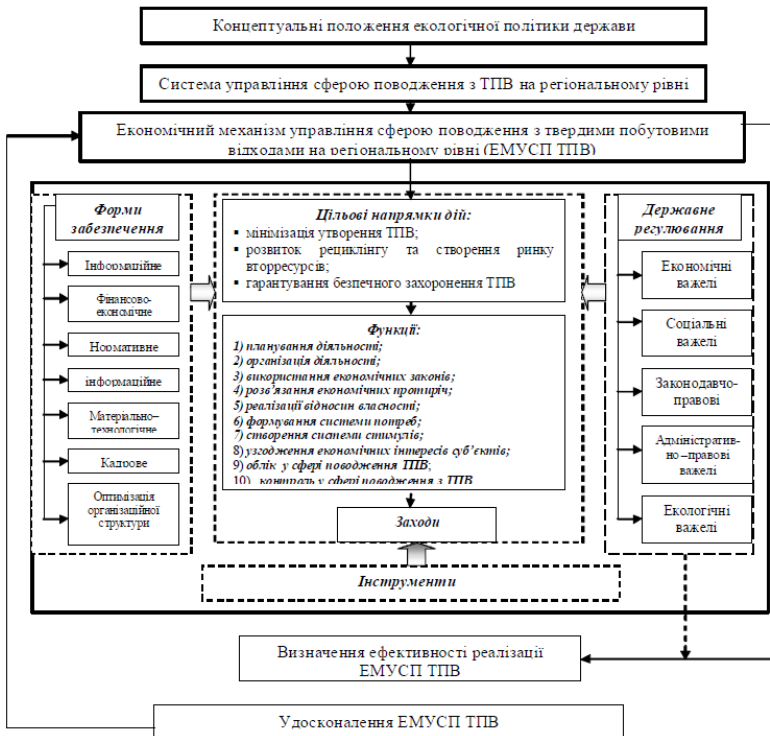

Рис. 1 – Загальна схема формування і реалізації економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ регіону

Загальна схема економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ регіону, починаючи з моменту формування, реалізації та оцінювання ефективності його дій, повинна включати розробку основних концептуальних положень екологічної політики регіону, на якій ґрунтуються головні цілі системи управління сферою поводження ТПВ, принципи й основні напрями її вдосконалення. Наступним кроком має стати розроблення самого економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ регіону, котрий відбиватиме як певний перелік, так і взаємодію визначених у концепції форм, дій, інструментів та важелів.

Структура регіонального економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ регіону передбачає наявність цільових на-

прямів дій, що впливають із загальних цілей системи управління; форм забезпечення; важелів державного регулювання; інструментів реалізації; самих функцій і відповідних заходів. Частина економічних інструментів управління сферою поводження з ТПВ, передбачена державним законодавством, до цього часу не використовується або використовується дуже обмежено (рис. 2).

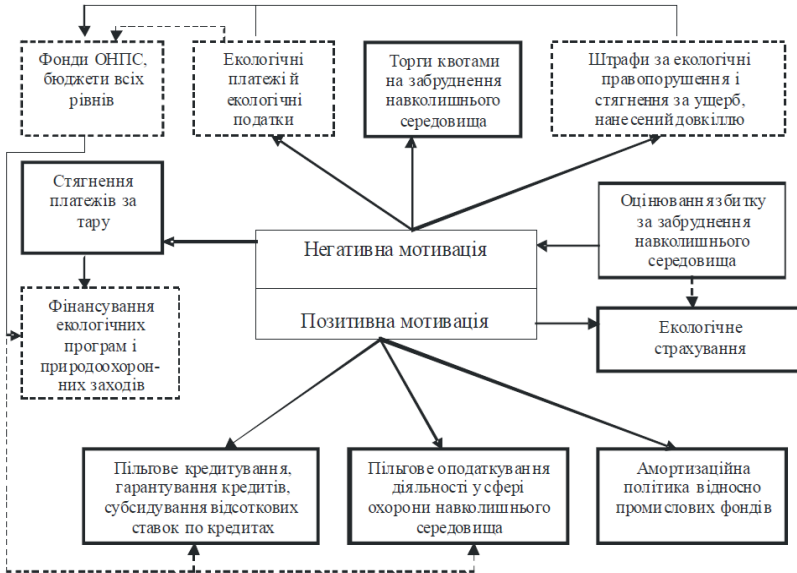

Рис. 2 – Економічні інструменти управління сферою поводження з ТПВ:

- у даний час не використовуються у сфері управління ТПВ,
- [- -] – використовуються досить широко у сфері управління ТПВ

На сьогодні фактично функціонують тільки деякі інструменти негативної мотивації, які і становлять основу економічного регулювання у сфері управління ТПВ (платежі і меншою мірою санкції за екологічні правопорушення). Інструменти економічного стимулювання в даний час в Україні практично не застосовуються, оскільки вони не підтверджені нормативно-правовими актами прямої дії [6].

Підходи до визначення і стягнення платежів у цілому орієнтовані на реалізацію принципу «забруднювач платить», хоча не відповідають йому повною мірою. Платежі встановлюються на послуги за збирання, вивезення та захоронення ТПВ від населення і підприємств та за забруднення навколишнього середовища при розміщенні ТПВ від під-

приємств. Плата за забруднення є формою компенсації економічного збитку внаслідок екодеструктивного впливу від розміщення відходів, але вона не виконує свого призначення.

Важливо те, що плата за забруднення навколишнього середовища стягується тільки з юридичних осіб й індивідуальних підприємств. Населення звільнене від цього виду платежів, хоча значну частку в об'ємах ТПВ займають відходи житлово-комунального господарства і в першу чергу відходи життєдіяльності населення [7].

Тому нами запропоновано альтернативний механізм формування джерел державного фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища (рис. 3) за рахунок зменшення надходжень до Державного бюджету з 65% до 30% та збільшення надходжень до обласних та місцевих бюджетів з 25% до 50% та з 10% до 20% відповідно.

Рис. 3 – Альтернативний механізм формування джерел державного фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища

Це дозволить забезпечити впровадження в регіонах з найбільш важкою екологічною ситуацією природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, нових технологій та устаткування, що в кінцевому результаті дозволить значно покращити екологічну ситуацію в Україні та забезпечити такий стан екологічної безпеки, якій відповідає міжнародним стандартам.

Система платежів має виконувати подвійну функцію: з одного боку – стимулювати здавання вторсировини, а з іншого – створювати умови для безпечного видалення неутилізованої частини. У «Національній стратегії поводження з твердими побутовими відходами в Україні» вказується на необхідність тарифної реформи у сфері поводження з твердими побутовими відходами, де до складу тарифів повинна бути включена екологічна складова, яка має відокремлюватися від тарифів і направлятися в цільовий фонд поводження з відходами. Кошти з даного фонду повинні направлятися на вирішення першочергових завдань для покращення екологічної ситуації на об'єктах видалення відходів [8].

На регіональному рівні функціонують ринки вторинних ресурсів для таких фракцій ТПВ, як макулатура, сировина полімерна вторинна, матеріали текстильні вторинні, склобій, шини зношені та інші гумові відходи, брухт чорних і кольорових металів. Аналізуючи стан функціонування ринку вторсировини загалом у регіонах, доводиться констатувати наявність усіх ознак його провалу в даному секторі економіки. У той же час забезпечення ефективного функціонування ринку вторсировини є одним із напрямів підвищення економічного потенціалу регіону.

Всі вищерозглянуті проблемні питання повинні стати основою подальших досліджень і мають бути вирішені в процесі вдосконалення економічного механізму управління сферою поводження з ТПВ.

1. Бобович Б.Б. Переработка отходов производства и потребления / Б.Б. Бобович, В.В. Девяткин; под ред. Б.Б. Бобовича. – М.: Интермет Инжиниринг, 2000. – 495 с.
2. Дарулис П.В. Отходы областного города. Сбор и утилизация / П.В. Дарулис. – Смоленск: Смядынь, 2000. – 520 с.
3. Гринин А.С. Промышленные и бытовые отходы: Хранение, утилизация, переработка / А.С. Гринин, В.Н. Новиков. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 336 с.
4. Черп О.М. Проблема твердых бытовых отходов: комплексный подход / О.М. Черп, В.Н. Виниченко. – М., 1996. – 92 с.
5. Васюта О.А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О.А. Васюта. – К., 2001. – 238 с.
6. Белоусов А.И. Экономические методы управления утилизацией твердых бытовых отходов / А.И. Белоусов, С.А. Панков // Вестник МГУ. – 2004. – № 2. – С. 74-85. – Серия 6. Экономика.
7. Арский Ю.М. Экологические проблемы: что происходит, кто виноват и что делать / Ю.М. Арский. – М.: МГУ, 1999. – 360 с.
8. Орлов В.А. Классификация и методы обработки городских отходов / В.А. Орлов // Строительство и архитектура: экспресс-информ. Свод. т. / ВНИИТПИ. – 2000. – Вып. 1. – С. 31-34. – Серия: Инженерное обеспечение объектов строительства.

Отримано 25.10.2013